

SVARBU |

#„Sputnik“ vakcina

#Sniegas Lietuvoje

#Donaldo Trumbo apkalta

#Nacionalinė viktorina

#Eurovizija

#Vakcina nuo koronaviruso

#Eurolyga

15MIN > AKTUALU > UŽSIENIS

Publikuota: 12:56

Lenkų istorikas: Holokaustą tiriančių istorikų bauginimo pasekmės – neparašytos knygos ir straipsniai

INTERVIU

„Reuters“/„Scanpix“ nuotr. / Dariusz Stola

Eglė Krištopaitytė

Pasaulio skyriaus žurnalistė

 | |

Šaltinis: 15min

Istorikas Dariusz Stola tikina, kad Lenkijoje šiuo metu vyksta istorikų, kalbančių apie lenkų Holokausto nusikaltimus, bauginimas. Jo pasekmės – nematomos: neparašytos knygos ir straipsniai. D.Stola tvirtina prieš 10 metų buvęs užtikrintas, kad kalbėti apie sudėtingus istorinius įvykius laikui bėgant darysis vis lengviau. Tačiau kažkas pasikeitė, ir galbūt tai yra susiję su socialiniais tinklais.

D.Stola – istorijos profesorius Lenkijos mokslų akademijoje, buvęs Lenkijos žydų istorijos muziejaus direktorius.

Pabaigęs penkerių metų kadenciją muziejuje, D.Stola dalyvavo konkurse tikėdamasis, kad ji bus pratęsta, gavo 11 iš 15 kandidatus vertinančio komiteto balsų. Tačiau tuometinis kultūros ministras nesutiko jo vėl paskirti institucijos vadovu.

Su D.Stola kalbamės praėjus keletui dienų po to, **kai Lenkijos teismas nurodė** dviem iškiliems šalies istorikams atsiprašyti vieno kaimo seniūno dukterėčios. Ji tikina, kad istorikai Barbara Engelking ir Janas Grabowski monografijoje apšmeižė giminaitį parašę, jog jis prisidėjo prie žydų žudynių.

„Reuters“/„Scanpix“ nuotr./Janas Grabowski

Netiesioginė vyriausybės intervencija

– Ką šis teismas reiškia istoriniams tyrinėjimams Lenkijoje?

– Teismas dar nebaigtas, istorikai jau viešai pareiškė, kad nuosprendį apskųs. Tačiau net jei tai nėra galutinis nuosprendis, bijau, kad teismas jau turėjo padarinių. Ir labai neigiamų. Vien tai, kad istorikai gali būti paduoti į teismą dėl labai ribotų komentarų.

Knygoje, turinčioje 1 700 puslapių, kontroversiškas fragmentas yra tik viena pastraipa. Joje rašoma, kad vieno Rytų Lenkijos kaimo seniūnas padėjo vienai žydei išgyventi karą, o vėliau galimai dalyvavo nužudant grupę žydų.

Tai – diskusijų tema Lenkijos istorikams, sudėtinga istorija, kurioje galima rasti ir gero, ir blogo.

Bylą iškėlė šio vyro giminaitė – skundėsi šmeižtu, nes tas vyras esą iš tikrųjų buvo didvyris, karo metais padėjęs žydams. O teismas atsidūrė labai sudėtingoje pozicijoje, nes ne istorikams teko nuspręsti, kas nutiko per karą. Dar neturime rašytinio teismo sprendimo, todėl negaliu jo komentuoti, bet jį išanalizuosime ir įvertinsime, kiek tikslus buvo teisėjo sprendimas.

„Scanpix“/AP nuotr./Paminklas Varšuvos geto didvyriams

Šioje istorijoje man svarbiausias aspektas yra tas, kad formaliai istorikus apkaltino moteris iš kaimo Rytų Lenkijoje, tačiau už jos buvo Lenkijos valdančiajai partijai artima organizacija „Lyga prieš šmeižtą“.

Lygos vadovas anksčiau patarinėjo kultūros ministrui, pastaraisiais metais organizacija iš valstybės gavo dosnių dotacijų. Lygos prezidentas šiuo metu yra Lenkijos spaudos agentūros stebėtojų tarybos pirmininkas.

Organizacija apmokėjimo išlaidas teisininkams, buvo svarbiausias veikėjas šiame teisme. Turime netiesioginę vyriausybės intervenciją.

– Kam vyriausybei to reikia?

– To reikėtų klausti vyriausybės. Kai kuriems jos atstovams nepatinka, ką istorikai rašo apie Lenkijos praeitį, ypač tokiomis jautriomis temomis kaip ne žydų kilmės lenkų elgesys žydų tragedijos per karą atžvilgiu.

Jie norėtų sakyti, kad visi lenkai buvo nekalti, kad jie didvyriai, padėjo žydams. Tačiau tai nėra tiesa.

Taip, yra daug lenkų, kurie padėjo žydams, bet yra lenkų, kurie padėjo vokiečiams. Tai atskleidžia tokio dramatiško laikotarpio kaip vokiečių okupacija Lenkijoje sudėtingumą.

– Panašių diskusijų turime ir Lietuvoje. Kodėl šiame regione taip sunku pripažinti Holokausto nusikaltimus?

– Vienas iš faktorių neabejotinai yra keli dešimtmečiai komunistinio valdymo. Tuomet nebuvo įmanomos jokios atviros diskusijos, ypač tokiomis jautriomis temomis kaip kolaboravimas su vokiečiais ar privati žydų nuosavybė. Kai kurie žmonės nekolaboravo su vokiečiais, tačiau šantažavo ar vogė iš apsiginti negalinčių, įstatymų nesaugomų žydų.

Holokaustas daugiausia vyko mūsų šalyse – Lenkijoje, Lietuvoje, Ukrainoje, Baltarusijoje. Dauguma aukų buvo Rytų Europos žydai, daugiau nei pusė jų nebuvo deportuoti į toli esančias mirties stovyklas, kaip, pavyzdžiui, žydai iš Nyderlandų, Vengrijos ar Prancūzijos. Rytų Europos žydai buvo nužudyti vietoje, o vietos gyventojai buvo labai arti to.

Jie galėjo padėti aukoms arba nusikaltėliams. Jie tai galėjo padaryti ne tik veikdami, bet ir atsisakydami veikti. Pavyzdžiui, žydų slėpimas ar bet kokia kita pagalba jiems buvo rimtas nusikaltimas, baudžiamas mirtimi. Net patarti žydams buvo nusikaltimas. Patarimai žydams galėjo išsaugoti gyvybes, o informacijos atskleidimas vokiečių administracijos policijai – jas sunaikinti.

Tokių moralinių dilemų mastas regione gerokai didesnis nei Vakarų Europoje. Nes ten okupacinis režimas buvo ne toks brutalus kaip Rytų Europoje.

– Ar manote, kad ateityje taps lengviau kalbėti apie sudėtingus istorijos momentus?

– Jei būtumėte to paklaususi prieš 10 metų, būčiau atsakęs – akivaizdu, kad taip. Tuomet Lenkijoje vyko svarbios diskusijos apie Holokaustą, pačios svarbiausios – apie žudynes Jedvabnės kaime.

Diskusijose mačiau progresą, buvo kviečiami istorikai dalytis ekspertize, žiniasklaida darėsi vis labiau susidomėjusi. Diskusijose dalyvavo prezidentas, religiniai lyderiai.

Tačiau kažkas pasikeitė. Pastaraisiais metais matome neigiamą reakciją: daugėja melo, melagingų naujienų, žmonių, kurie tyčia iškraipo praeitį, istorikų bauginimo.

– Kaip Lenkijoje bauginami istorikai?

– Aš pats praradau darbą (Lenkijos žydų istorijos muziejuje – red.). Daug mano kolegų šmeižiami žiniasklaidoje, vaizduojami kaip antilenkiški, antipatriotiški, kaip žmonės, meluojantys apie Lenkijos praeitį.

O tai turi pasekmių. Paskaitę internetinius komentarus po tokiais straipsniais išvysite labai daug antisemitizmo ir priešiško istorikams.

– Ar tai jau atgraso istorikus nuo tyrimų?

– Tai labai sunku pasakyti. Tokio gąsdinimo pasekmės nėra tai, ką gali pamatyti. Tos pasekmės yra neparašyti straipsniai ir knygos.

Čekų rašytojas Milanas Kundera yra sakęs, kad diktatūros mastas yra neparašytų knygų skaičius. Nežinau, kiek knygų ir straipsnių nebuvo parašyti dėl šio bauginimo.

– Neseniai atlikta apklausa rodo, kad vienas iš penkių lenkų teigiamai vertina tai, jog Antrasis pasaulinis karas lėmė žydų skaičiaus Lenkijoje sumažėjimą. Ar tai – pastarųjų metų pastangų perrašyti istoriją rezultatas? O galbūt visada egzistavusio antisemitizmo atspindys?

– Netikslu sakyti, kad visada buvo antisemitizmas, nes tai yra labai modernus fenomenas, atsiradęs tik XIX a. pabaigoje. Prieš tai buvo nusiteikimas prieš religiją – antijudaizmas.

Jį reikšmingai pakeitė pseudomokslinės teorijos apie rasę XIX a. pab. ir XX a.

Nėra nieko amžino, tačiau taip, Lenkijoje ir Rytų Europoje buvo gana įtakingų antisemitinių judėjimų. Pavyzdžiui, Lenkijos demokratų partija prieš karą buvo labai antisemitinė. Visur regione buvo ir fašistinių organizacijų.

„Reuters“/„Scanpix“ nuotr./Aušvico koncentracijos stovykla

Tačiau demokratinėje Lenkijoje augo žmonių, nusiteikusių prieš antisemitizmą, skaičius. Jie suprato, kad tai – nuodas, nuodijantis moralę ir sielą. Taip manančių žmonių buvo visame politiniame spektre – nuo kairės iki dešinės.

Tačiau kažkas pasikeitė. Greičiausiai tai susiję su socialinių tinklų dinamika – juose sklindžiamomis melagingomis naujienomis.

Antisemitizmas yra paremtas melagingomis naujienomis, o Siono išminčių protokolai yra klasikinis jų pavyzdys. Naujo tipo melagingos naujienos sklinda socialiniuose tinkluose.

– Kaip istorija ir istoriniai tyrimai gali mums padėti išsigydyti istorines traumas?

– Jos lengvai neišnyks, nes Antrasis pasaulinis karas buvo itin dramatiškas laikotarpis, jame buvo labai daug žiaurumo ir destruktijos.

Pirmiausia, ką turime padaryti, tai kalbėtis. Atvirai. Nebandyti nieko nuslėpti.

Jei esame ką nors skolingi aukoms – ne tik žydams, bet ir daugybei kitų žmonių, nužudytų dėl kitų priežasčių – pirmiausia tai yra tiesa. Neturime nieko slėpti, turime leisti mokslininkams dirbti, tirti, ir galbūt galiausiai rasime išeitį.